

Seyyid Ahmed Nakkaş ve mücellid Üstat Kıvâmeddin ile birlikte Baysungur Mirza tarafından Tebriz'den Herat'a getirildiğini ve Baysungur'un bu üç sanatçıdan Sultan Ahmed Celâyir'in cöngü gibi bir eser hazırlamalarını istediğini yazmaktadır. Sanatçının üslubu, Baysungur devri Herat tasvir sanatı üslubu ve kullarına uygundur. Onun tarafından yapıldığı kesin olarak bilinen bazı minyatürler, 849 (1445) yılında Herat'ta istinsah edilen bir *Hamse-i Nizâmî* nüshasında yer almaktadır (TSMK, Hazine, nr. 781). Sanatçı bu eserin tasvirlerinin yanı sıra tezhiplerini de yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMK, *Behram Mirza Albümü*, H 2154, s. 15*; L. Binyon — J. V. S. Wilkinson — B. Gray, *Persian Miniature Painting*, London 1933, Appendix I, s. 185; I. Stchoukine, "Une Khamseh de Nizami de la Fin du Regne de Shah Rokh", *Arts Asiatiques*, Paris 1968, s. 45-48; E. J. Grube — E. Sims, "The School of Herat from 1400 to 1450", *The Arts of the Book in Central Asia*, Paris 1979, s. 162, levha III-LIV; Filiz Çağman — Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri*, İstanbul 1979, s. 21, nr. 30, resim 13.

FİLİZ ÇAĞMAN

ALİ TEBRİZİ, Mir

(میر علی تبریزی)

(ö. 850/1446)

Nesta'lik hattının kaidelerini koyan ilk İranlı hattat.

Hacı Mir Ali Tebrizi, Sultan Ali Tebrizi ve Hâce Emir Ali Sultan adlarıyla da anılmaktadır. Hayatı hakkındaki bilgiler çok azdır. Timur ve oğlu Şahruh devri ile gelenlerden Hasan-ı Tebrizi'nin oğludur. Tebrizi nisbesinden Tebriz'de doğduğu anlaşılmaktadır. Son zamanlarda bazı araştırmacılar yaklaşık aynı çağda yaşayan iki ayrı Mir Ali Tebrizi bulunması ve bunlardan hangisinin "vâziu'l-asi" olarak tanındığı hususunda şüpheye düşmüşlerdir. Fakat Mehdi Beyânî, Şah İsmail'in oğlu Behram Mirza'nın kütüphanesinden British Museum'a (Add. 18113) intikal eden Hâcü-yi Kirmânî'nin *Hümâ ve Hümâyûn*, *Kemâlnâme* ve *Ravzatü'l-envâr* adlı eserlerinin sonundaki Mir Ali b. İlyâs-ı Tebrizi imzası ile Ali Tebrizi'nin oğlu Abdullah'ın talebesi Ca'fer-i Tebrizi-i Baysungur'un Tahrân'da Kitâbhâne-i Saltanatî'de bulunan bir kıta yazısının imza kısmında Ali Tebrizi'nin babasının adını Hasan olarak kaydetmesini göz önünde bulundurarak bunların ayrı kişiler (*Hoşnûvisân*, II, 445-446) ve "vâziu'l-asi" diye anılanın da Ali b. Hasan Tebrizi olduğunu ileri sürmüştür (*a.g.e.*, II, 442; *Elr.*, I, 881).

Bu konudaki belli başlı kaynaklardan Mir³âtü'l-âlem yazarı Bahtâver Han onu bilgin, müellifi meçhul *Reyhân-ı Nesta'lik* hâfız-ı Kur'ân, *Midâdü'l-ğu-tût* sahibi ünlü hattat Mir Ali Herevî ise şair ve yazısının da şiiri gibi güzel olduğunu bildirmektedirler. Yine İran kaynaklarından *Tezkire-i Hoşnûvisân* sahibi Hidâyetullah Lisânü'l-Mülk Siphre göre Ali Tebrizi önce nesih, sonra nesta'lik ile meşgul olmuştur. Mirza Senglâh *Tezkiretü'l-hattâtîn*'inde, Mir Ali Herevî de *Midâdü'l-ğu-tût*'unda onun bütün İslâmî yazılarda usta olduğunu kaydetmektedirler. Ancak *Midâdü'l-ğu-tût*, *Târîh-i Reşîdî*, *Gülîstân-ı Hüner*, *Tuhfe-i Hattâtîn*, *Hat ve Hattâtân* gibi önemli kaynakların onu nesta'lik yazısının mücidi olarak göstermeleri doğru değildir. Çünkü bu yazı daha hicri VIII. yüzyılın ortalarında teşekkül etmeye başlamıştı. Halen Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 3924) bulunan ve 800 (1398) tarihinde Sâlih b. Ali Rizâ tarafından yazılmış olan Sultan Ahmed-i Celâyir'in di-

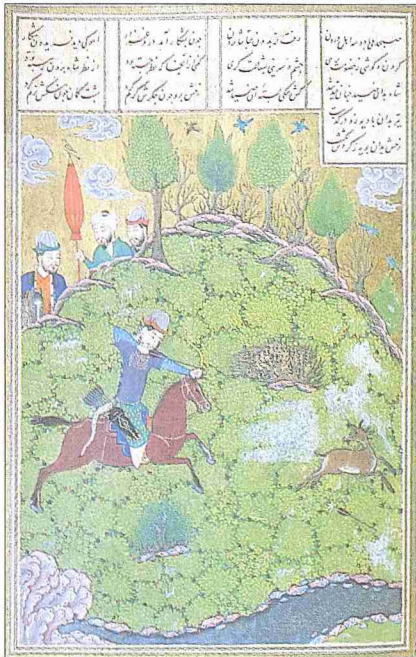
vanı oldukça gelişmiş bir nesta'lik örneğidir. Bundan dolayı Ali Tebrizi'yi nesta'liki ilk bulan ve yazan kişi olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu hususta en doğru hükmü, onun nesta'like açık bir şekilde istikamet verdiğini ve altı çeşit yazıdan ayırarak ona farklılık kazandırdığını kaydeden Gelibolulu Âli vermiştir (*Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 32). Nesta'liğin Ali Tebrizi tarafından ne şekilde icat edildiği hususunda *Tuhfe-i Hattâtîn*'de Kazasker Abdülbâki Ârif Efendi'nin, hocası Mehmed Tebrizi'den naklettiği ve *Hat ve Hattâtân* ile *Pejdâyîş-i Haft u Haftâtân*'da da bulunan rivayet güzel bir hikâyeden başka bir şey olmasa gerektir. Kaynakların ileri sürdüğü bu görüşler bir tarafa bırakılarak yukarıda işaret edildiği gibi nesta'liğin XIV. yüzyılın ortalarında teşekkül etmeye başladığı göz önünde bulundurulursa, Ali Tebrizi'nin onu ıslah etmek için bazı kaideler koyduğu ve ona müstakil bir yazı şeklini kazandırmak hususunda büyük gayretler sarfettiği anlaşılır. Bu kaideler kendinden sonra oğlu hattat Mir Abdullah ve onun talebesi Mirza Ca'fer-i Tebrizi-i Baysungur ile onun talebesi Ezher-i Tebrizi tarafından geliştirilmiştir.

Ali Tebrizi'nin mevcut eserlerinin incelenmesinden, yazısının pek de güzel olmadığı anlaşılmaktadır. Hattatlar tarafından çanaklı harf olarak nitelenen sin, sad, kâf ve nun gibi harflerin ölçülerinde ayniyet varsa da bunlar şekil itibarıyla daha genişçe ve uzuncadır. Bunun gibi keşide verilmiş diğer harflerin de biraz fazlaca uzun olduğu görülmektedir. Fakat yazılarının genellikle çelimsiz görünmesi devrine göre normal karşılanmalıdır.

Kendisine "kıdvatü'l-küttâb", "kible-tü'l-küttâb", "zahîrû'd-dîn" ve "vâzi" gibi lakaplar verilen ve eserlerinde Fakir Mir Ali, Mir Ali, Mir Ali Kâtib-i Tebrizi, el-Fakir Ali Tebrizi imzalarını kullanan hattatın en tanınmış talebesi oğlu Mir Abdullah'tır.

Ali Tebrizi'nin eserleri kitap, *murakka** ve *kıta**lardan ibaret olup Tahrân, Londra, Leningrad, İstanbul kütüphanelerinde ve bazı hususi koleksiyonlarda bulunmaktadır. Ona ait yegâne yazının kendisinde bulunan bir mecmuadaki üç beyitlik bir kıta olduğunu ileri süren Mehdi Beyânî, tesbit ettiği bazı yazıların imzalarında Mir veya Tebrizi sözleri yer almamakla birlikte, yalnız tarihlerini ve yazı üslubunu göz önünde bulundurarak Mir Ali Tebrizi'ye ait olabileceği

Hâce Ali Tebrizi'nin istinsah ettiği *Hamse-i Nizâmî*'den bir başka sayfa (TSMK, Hazine, nr. 781, vr. 16*)

tahminini yürütmektedir. Aynı şekilde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü bölümünde bulunan murakka'daki Fâtiha süresini ihtiva eden iki sayfalık yazının da imzasına rağmen ona aidiyeti şüphelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 32; *Gülzâr-ı Savâb*, s. 63-65; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 688-690; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 207-209; Abdülmuhammed Alizâde İrânî, *Peydâyiş-i Hat u Hattâtân*, Kahire 1345/1927, s. 177-178; Beyânî, *Höşnüvîsân*, II, 120, 441-446; Habîbullah Fezâilî, *Atlas-ı Hat*, İsfahan 1391, s. 453-455; P. P. Soucek, "Alî Tabrizî", *Etr.*, I, 881.

ALİ ALPARSLAN

ALİ et-TÜSİ

(bk. TÜSİ, Alâeddin).

ALİ TÜSİ TÜRBESİ

(bk. EBÜ'İ-KÂSİM-İ TÜSİ TÜRBESİ).

ALİ b. UBEYDE er-REYHÂNİ

(bk. REYHÂNİ, Ali b. Ubejde).

ALİ UFKİ BEY

(ö. 1675 [?])

Leh asıllı

bestekâr ve mûsikîşinas,
Kitâb-ı Mukaddes'i

Türkçe'ye ilk çeviren mütercim.

Aslen Leh (Polonya) mühtedisi olup asıl adı Albert Bobowski'dir. Adı Latince kitaplarda Albertus Bobovius, Batı kaynaklarında ise Hali Beigh olarak geçmektedir. Bazı kaynaklarda 1610'da Polonya'nın Lvov şehrinde doğduğu kayıtlı ise de bugüne kadar yapılan araştırmalarda hayatı, doğum, ölüm tarihi ve yeri hakkında kesin bilgiler elde edilememiştir. Ailesi, çocukluğu ve ilk öğrenimi konusunda da aydınlatıcı bilgiler yoktur. Ancak eserlerinden, muhtemelen esir olarak İstanbul'a gönderilmeden önce iyi bir tahsil gördüğü ve birkaç dil öğrendiği anlaşılmaktadır. Claes (Nicholas) Ralamb, 1657'de bizzat kendisinden dinlediğini belirterek onun 1645'te Venediklilerle yapılan savaşta Osmanlılar'a esir düştüğünü, sarayda Enderun'a alınarak yetiştirildiğini ve burada on yıl hânelik yaptıktan sonra padişah tarafından âzat edilerek sipahi ulûfesi aldı-

ğını nakletmektedir. Polonya kaynaklarına dayanan Franz Babinger ise önce sarayda esir olarak çalıştığını, adını belirtmediği bir Türk asilzadesinin hizmetine girdiğini, bir müddet sonra da âzat edildiğini yazmaktadır.

Bizzat kendisi, Sultan İbrâhim ve IV. Mehmed dönemlerinde sarayda görev aldığını, Enderun'da ilim, fikir ve sanat kabiliyetini geliştirdiğini, bazı genel mahiyette bilgiler yanında Doğu ve Batı dilleri ile Türk klasik ve halk mûsikisini öğrendiğini, kısa sürede santur çalmakta maharet gösterdiğini, Ufkî mahlası ile şiirler yazdığını ve besteler yaptığını anlatmaktadır. Yine kendi ifadesine göre, Enderun meşkhanesinde on yıl kadar kalmış, kabiliyet ve maharetiyle dikkati çekmiştir. Çeşitli yayınlarda, Ali Ufkî'nin başta Latince, eski Yunanca, Lehçe, İngilizce, İtalyanca, Fransızca, Arapça ve Türkçe olmak üzere on yedi kadar dil bildiği ve bu bilgisinden dolayı IV. Mehmed zamanında Dîvân-ı Hümâyün baştercümanlığında bulunduğu belirtilmektedir. Muhtemelen, hayatının büyük bir kısmını geçirdiği İstanbul'da ölen Ali Ufkî'nin ölüm tarihine dair verilen bilgiler de birbirini tutmamaktadır. Çeşitli kaynaklarda 1672, 1675, 1676 veya 1680 tarihlerinde ölmüş olabileceği yolunda rivayetler vardır.

Çok yönlü bir şahsiyete sahip olan ve şöhreti IV. Mehmed devrinde iyice yayılmış bulunan Ali Ufkî eserler bestelemiş, çeşitli hâtrıratlar kaleme almış ve tercüme yapımıştır. İstanbul'da bulunduğu yıllarda dönemin önde gelen devlet adamlarıyla, Hâfız Post, Nazîm Çelebi gibi sanatçı ve mûsikîşinaslarla tanışan, zaman zaman onların meclislerinde bulunan Ali Ufkî'nin yabancı sefirler, şarkiyatçılar ve Batı kütüphaneleri için yazma eser toplayanlarla buluşup sohbet ettiği, daha sonra hâtralarını yazan bu kişilere saray teşkilâtı ve yaşayışı hakkında bilgi verdiği de bilinmektedir. Jacop Spon, Cornelio Magni, John Covell, J. B. Tavernier ve Antoine Galland bunlar arasındadır. Ayrıca dostlarından Hollanda'nın o zamanki İstanbul sefiri müsteşrik Levinus Warner'in siparişi üzerine Kitâb-ı Mukaddes'i Fransızca çevirisinden bölümler halinde Türkçe'ye tercüme etmiştir.

Eserleri. Ali Ufkî'nin eserlerini başta mûsikî olmak üzere birkaç grupta toplamak mümkündür.

A) Mûsikî ile İlgili Eserleri. 1. *Şiir ve Şarkı Mecmuası*. İçerisinde şarkılar, ilâhiler, gazeller vb. ile İtalyanca açıklamaların yer aldığı bu yazma Bibliothèque Nationale'dedir (AF 292). Kütüphaneye Antoine Galland tarafından verilmiş olan

Mecmûa-i Sâz u Söz'den bir eserin notası (British Museum, Sloane, nr. 3114, s. 45)

The image shows a page of handwritten musical notation. The top part features a single staff with a complex melodic line, likely a vocal line, written in a style characteristic of Ottoman music. Below the staff, there are two columns of Arabic text, which are lyrics corresponding to the music. The text is written in a clear, elegant hand. The page is framed by a simple border.